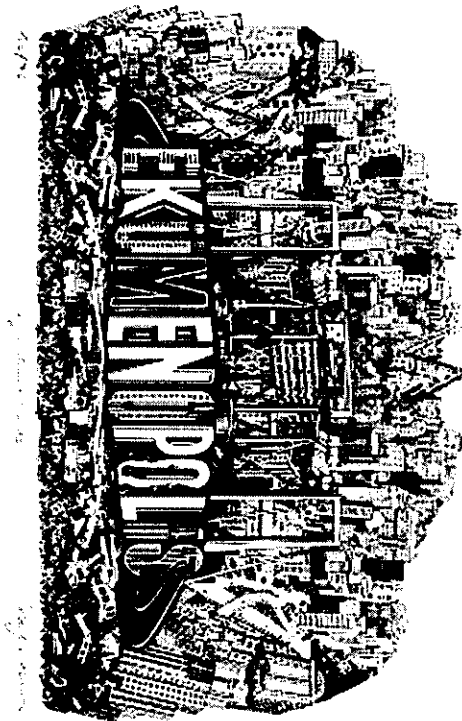

TÜRKİYE'DE KENTSEL KİMLİKLER ve KENTSEL HAREKETLER (2019)

Bu derste -İstanbul örneğine ve mekan-kimlik ilişkisine odaklanarak- 1950'lerden bugüne uzanan süreçte kentsel-toplumsal hareketler, kentsel kimlikler, kentsel bütünleşme, kentsel dönüşüm ve kentsel gerilim olguları tartışılacaktır. Kent sosyolojisinin temel kavramları aracılığıyla yapılacak bu tartışmalarda mekânsal ayırışma, mekânsal parçalanma, mekân ile toplumsal/kültürel kimliklerin ilişkileri, kent imgeleri, kent hakkı konuları sosyal bilimler literatüründeki ve medyadaki temsilleri üzerinden ele alınacaktır.

Derslerde işlenecek metinler haftalık programda belirtilmiştir. Öğrencilerin metinler üzerinden yapılacak tartışmaya katılmaları beklenmektedir. Vize ve final sınavı ders programındaki metinleri, derste anlatılanları kapsamaktadır.

Dersin tüm metinlerini hakanyucel.net adresinden indirebilirsiniz. Ders ile ilgili tüm güncel bilgileri, ek metinleri ve video linklerini de hakanyucel.net'den takip edebilirsiniz.

Ders gün ve saati	:	Çarşamba, 16.00-19.00
Öğrenci kabulü	:	Çarşamba, 14.00-16.00
Değerlendirme	:	Derse Katılım %10; Vize Sınavı % 30; Final Sınavı % 60

Doç. Dr. Hakan YÜCEL, hakanyucel1970@gmail.com

Ders Programı

25 Eylül 2019: Mekan ve kimlik
OKTAY Derya, “Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış”, *İdeal Kent*, sayı 1, Mayıs 2011, s. 8-19.

2 Ekim 2019: Mekan olarak gecekondu, gecekondu ve gecekondu lu algısı
ERMAN Tahire, “Gecekondu çalışmalarında “Öteki” olarak Gecekondu lu Kurguları”, *European Journal of Turkish Studies, Thematic Issue No 1 – Gecekondu*, URL: www.ejts.org/document85.htm

9 Ekim 2019: Kentsel hareketler, gecekondu hareketi
ERDER Sema, *Kentsel Gerilim*, 2. Baskı, um:ag, 1995, 25-28.
ASLAN Şükri, “1970’lerde politik nitelikli kentsel hareketler: Mustafa Kemal-Gülpe ve Gülsuyu mahalleleri deneyimleri”, in 32. *Dünya şehircilik günü kolobyumu Kentsel Yeniden yapılanma: kazanımlar, kaybedenler*, II. Cilt, Mart 2010, s.793-800.

16 Ekim 2019: Mekân ve kimlikler I: Hemshehrlilik, Sınıf ve cemaat
DUBEN Alan, “İstanbul’da sınıf ve cemaat”, in DUBEN Alan, *Kent Aile Tarih*, İletişim yay., 2002, s. 23-37.

SCOGNAMILLO Giovanni, “Levanten olmak”, *Mediteraneans* 10, Sonbahar 1997, 115-121.

23-30 2019: Mekan ve Kimlikler II: Kentte kadın olmak, kentte genç olmak
KAYNAR Hakan, *Projesiz Modernleşme Cumhuriyet İstanbul'unda Gündelik Fragmanlar*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay., 2012, s. 196-228.
YAVUZ İnci, “1980 sonrası dönemde marj dışı gündelik yaşamın düzene eklenmesi: Kadıköy Akmar Pasajı Gençliği”, *Sosyolojca*, sayı:4, Temmuz-Aralık 2012, s. 219-233.

6 Kasım 2019: Vize Sınırı

13 Kasım 2019: Mekânsal-toplumsal ayrışma: “Çılgın kalabalıktan uzak”
PEROUSE Jean-François, DANIŞ A. Didem, “Zenginliğin mekanda yeni yansımaları: İstanbul'da güvenlikli siteler”, *Toplum ve Bilim*, no:104, 2005, s. 92-123

20 - 27 Kasım 2019: Varoş: mekânsal ve toplumsal damgalama
YÜCEL Hakan, “Varoşun Üç Hali : ‘İç Varoş’, ‘Parçalanmış Varoş’ ve ‘Bütünleşik Varoş’”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 4, Sayı 1, Mart 2016, s. 53-84.
KAYAPINAR Külay, “Medyada ötekileştirilen Hacılısrev Mahallesi” in TUTAL Nilgün, *Kent Kitabı*, Varlık yayımları, 2019, s.187-202.

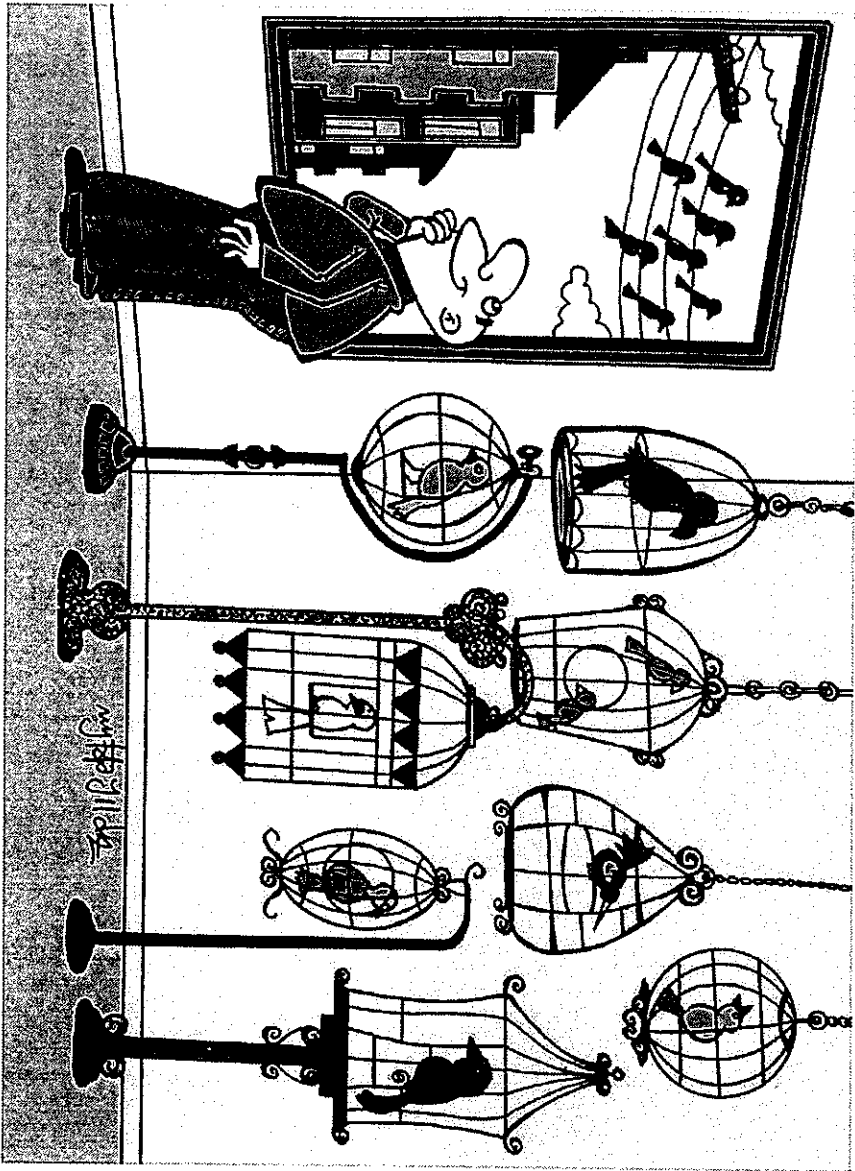
4-11 Aralık 2019: Kentsel dönüşüm ve kent hakkı
YALÇINTAN Murat Cemal & ÇAVUŞOĞLU, *Kentsel Dönüşümü ve Kentsel Muhalefeti Kent Hakkı Üzerinden Düşünmek*, in Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları, Bilgi Üniversitesi Yay., s. 87-106.
YÜCEL Hakan, “Başkasına konut için yuvadan olmak” in TUTAL Nilgün, *Kent Kitabı*, Varlık yayımları, 2019, s. 176-186.

18 – 25 Aralık 2019: Kent ve imgesi: İstanbul Örneği
ÖZKAN Derya, “Şark şehrinde “cool” İstanbul’a Değişen İstanbul Tahayyülleri”, *Birikim*, no:277, s. 76-83.
ERĞÜR Ali, “Kokular, Anılar, İmgeler: Yitlik bir Sanayi İstanbul'u Çağırımı” in TUTAL Nilgün, *Kent Kitabı*, Varlık yayımları, 2019, s. 99-122.
ARKAN Özdemir, *Beyoğlu kısa geçmişi, argosu*, İletişim yay., 3. Baskı, 1993, s.64-72.

Kaynakça

- ASLAN Şikriü, *1 Mayıs Mahallesi 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent*, İletişim Yay., 2004.
BALI Rifat, *Tarz-ı Hoyatın Life Style'a*, İletişim Yay., 2002.
BEHAR David, İSLAM Tolga, *İstanbul'da Soyulduğurma*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2006.
DUBEN Alan, *Kent Aile Tarihi*, İletişim Yay., 2002.
ERDER Sema, *Kentsel Gerilim*, um:ag Yay., 1997.
ERMAN Tahire, “*Mış Gibi Site*” *Ankara'da Bir TOKİ-Gecekondu Dönüşüm Sitesi*, İletişim yayımları, 2016
GÖKTÜRK Deniz, SOYSAL Levent, TÜRELİ İpek, (yay.haz.), *İstanbul Nereye? Küresel Kent, Kültür, Avrupa*, Metis Yay., 2011.
IŞIK İ Emre & ŞENTÜRK Yıldırım, *Öznel, Durumlar ve Mekanlar*, Bağlam yay., 2009.
KAYNAR Hakan, *Projesiz Modernleşme Cumhuriyet İstanbul'unda Gündelik Fragmanlar*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay., 2012.
Kentsel dönüşüm ve insan hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Mart 2013.
KURTOĞLU Ayça, *Hemşehritlik ve Şehirde Siyaset*, İletişim Yay., 2003.
KURTULUŞ Hatice (dir.) *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, Bağlam Yayıncılık, 2005.
Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri, İletişim Yay., 2013.
ÖNCÜ Ayşe & WEYLAND Petra (der.), *Mekan, Kültür, İktidar*, İletişim Yay., 2005.
PEROUSE Jean-François, *İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri*, İletişim Yay., 2011.
ŞEN Besime DOĞAN Ali Ekber, *Tarih, Sınıflar ve Kent Neoliberalizm Mekanı ve Mücadele Deneyimleri*, Dipnot Yay., 2010.
TEKELİ İlhan, GÜLÖKSÜZ Yiğit, OKYAY Tarkan, *Gecekondu, Dolmuş, İşportalı Şehir*, Cem Yay., 1976.
WEDEL Heidi, *Siyaset ve Cinsiyet*, Metis Yay., 2001.
YIRTIICI Hakkı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2. Baskı, 2009.

25 Eylül 2019
Mekan ve kimlik

OKTAY Derya, "Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış", *İdealkent*, sayı 1, Mayıs 2011, s. 8-19.

Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış

*

A Holistic Framework for Urban Identity

Derya Oktay

Özet

Günümüzde endüstrileşme, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte köklü değişimler yaşanan dünyaya kentlerinin gitgide birbirine benzer hale gelmesiyle yaşanan kentsel kimlik sorunu, dayarı sığıcı liderlerin, profesyonellerin ve kentsel tasarımcıların başlıca endişelerinden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kentsel kimliğe ulaşmanın yollarının belirlenebilmesi için estetik bir yüzeyelliğe indirgenmeden, kavramın ayrıntılı bir analizinin yapılması gerekmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada, bütüncül bir bakış açısının öneminin bilincinde ve yazarmın dünyamın farklı ilkelereinden kentlerde yapılmış gözlem ve incelemelere dayalı olarak, güçlü kimliğe sahip ayrımsanabilir yerlerin yaratılması ya da desteklenebilmesini kolaylaştıran öğelere yoğunlaşmakta ve bir yer ile bütüncüleşmenin, fiziksel çevre öğeleri kadar sosyal çevrenin karakteristiklerine bağlı olduğu savunulmaktadır. Bu çevresel bütün kapsamında, yoğunluk, caddesokak ve meydanları içeren kamusal alan, kentsel işlevlerin örüntüsü, hına ve kamusal alan ilişkileri, semtler ve anıtlar, kentsel kimlik analizinin öğeleri olarak tartışılmakta ve "kentsel yaşam"a odaklanmanın gereğine dikkat çekilmektedir.

Anahtar kelimeler: kentler, kentsel kimlik, bütüncül bakış, fiziksel çevre, sosyal çevre.

Abstract

As cities are undergone radical transformations in line with industrialization, globalization and technological advancements, and many places are beginning to look similar, issues of place identity now engage mainstream politicians, professionals and urban designers in many parts of the world. In this context, a thorough analysis of the concept of identity is needed and an understanding of the ways through which it can be achieved without reducing the concept to an aesthetic dressing possesses a great importance. Highlighting the importance of a holistic framework and examining various cities and places of strong identity, this study first focuses on the organizing elements which help create or enhance identifiable places, and postulates that the identification with places depends on the characteristics of social environment as well as physical dimensions. In this context, density, public realm including squares and streets, pattern of urban functions, building and public space relationships, districts and monuments are discussed as the elements for analyzing the urban identity, provided that "urban life" is focused rather than limiting the analysis and interpretations to the physical aspects of places.

Keywords: cities, urban identity, holistic framework, physical environment, social environment

Ideal Kent, sayı 1, Mayıs 2011, s. 8-19 -

Giriş

Günümüzde küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan çok önemli bir sorun, yerel ve bölgesel farklılıkların ortadan kalkması, ve farklı yerlerde, farklı kültürlerden insan ve toplumların, “modernleşme” hareketinin sonucu olarak, “tek kültür” egemenliğinde bir dünyada, özgünlükten uzak, kimliksiz kentlerde yaşamak zorunda kalmasıdır. Bu bağlamda en büyük zarar, kentin sosyal yaşam vizyonunun oluşturulmasında, yerel kimliğin okunmasında, kentsel yaşam kalitesinin yansıtılmasında, ve toplumsal gururun duyumsanmasında önemleri yadsınamayacak olan kentsel parçalanmanın etkisiyle erozyona uğrayan kamusal alanlar görmüştür. Öte yandan, yeni oluşturulan kent bölgelerinde uzun bir süredir egemen olan mimari uygulama pratiğinin, sadece binalara ve taşıt trafiğini kolaylaştırılmaya ya da hızlandırmaya odaklanması, anlamlı ve kullanılabilir kent mekânlarına olan gereksinmeyi göz ardı etmesi, toplumu içine almayan ve onunla bütünleşemeyen kentlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Oysa, nasıl bir insan kendine özgü nitelik ve özelliklerle belirli bir “kimse” oluyor ve diğerlerinden farklı ve özel hale geliyorsa, bir “yer” ya da “kent” de kendisini diğer yerlerden farklı kılan bir nitelikler bütünü olarak algılanabiliyorsa özel bir yer/kent olur ve zihinlere yerleşir. Kimlikli bir kentte yaşayan insanlar, kentleriyle gurur duyar; kimlikli bir kentin ziyaretçileri o kente tekrar gelmek isterler. Bu bağlamda, kent kimliğinin oluşturulması ya da güçlendirilebilmesi için, önce kenti “özel” ya da “ayrimsanabilir” kılan nedenleri anlamak yararlı olacaktır.

Kent kimliği nedir?

Kimlik kavramı, bir kişinin ya da nesnenin ayrimsanabilir karakteri ya da özelliği olarak tanımlanır (Webster, 1983). Yer kimliği ise, bir yerin diğer yerlerden ayrılarak okunabilmesini ya da insanlar için anlamlı hale gelmesini sağlayan nitelikler bütünüdür (Lynch, 1983). Kentsel kimlik

sorgulandığında başlıca beklenti, kentin bir “yer”¹ olarak kendine özgü karakter ve farklılıkları yansıtması, başka bir deyişle, “özgün” olmasıdır.

Bir bireyin belirli bir çevreyle özdeşleşmesi ve bunun kimlik nosyonuyla analizi eski bir gelenegin parçasıdır. Yer kimliğine olan gereksinime ilk olarak Relph (1976: 147) tarafından vurgulanmış, ve insanın özgün yerlerle bütünleşmeye olan gereksinmesi yadsındığında, gelecekte “yer” özelliklerinin önemsenmediği ve yansıtılmadığı bir çevre ile kuşatılma riskine dikkat çekilmiştir. Bu gereksinmeye duyarlı olduğunda ise, insan deneyimlerini yansıtan ve güçlendiren bir çevrenin ortaya çıkma potansiyeli güçlenecektir.

Yer kimliği kavramı 1970’lerden beri çeşitli araştırmacılar (Proshansky *et al*, 1983; Sarbin, 1983; Feldman, 1990) tarafından geliştirilmiş olsa da, söz konusu çalışmalar genellikle biçime odaklanmış, ve bununla ilgili belirleyiciler, çoğunlukla kentin görsel/estetik özellikleriyle ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Bu görsel etki, kısmen kentin doğal çevresinin (topoğrafya, iklim, bitki örtüsü, deniz/göl/nehir ile olan ilişki, vb.), kısmen de yapı çevrenin (kent dokusu, binalar ve binaların dışındaki kalan mekânlar) oluşturduğu somut çevrenin yansımasıdır.

Ne var ki, kentsel kimlik, sadece ayrımsanabilir ve anımsanabilir biçimsel özelliklerle değil, bireylerin kente yüklediği anlamlarla oluşur. Çok uzun bir süreci gerektiren yer ile özdeşleşme olgusunun, yerin fiziksel boyutları kadar, onu kuşatan sosyal çevre ve bileşenlerine bağlı olduğu kuşkusuzdur (Lalli, 1992; Pol, 2002; and Kyle *et al* 2005; Twigger-Ross and Uzzell, 1996). Bu da, siyasi çevre ve gelenekler, ekonomik etkinlikler ve sosyal ilişkilerin, insanın devrimini ve ilişkilerini destekleyen, kolay anlaşılabilir, insan ölçeğinde bir fiziksel çevreyi desteklediği bir kentsel yaşam ortamının varlığı ile olanaklıdır.

Yerel bağlam ve kent kimliği

Belirgin kimlikleriyle öne çıkan kentlerin ortak özelliklerinden biri, iki boyutlu çerçevede belirli bir yapısal yoğunluğa sahip olmalarıdır. Bu

¹ Kentbilimciler arasında gitgide yaygınlaşan anlayışa göre “yer” kavramı, kentsel alanların nasıl biçimlendiğinin ve insanlar için nasıl anlamlı hale geldiğinin çözümlenmesinde temel oluşturmaktadır.

özellik, bazı durumlarda savunma gereksinmesi ile açıklansa ve yerel çevre değerleriyle (topoğrafya, iklim, sosyal yapı, vb.) ilişkilendirilse de, bütünlüklük ve yoğun kent dokusu, sonuçta tüm yerleşimlerde temel bir gereksinme olarak ortaya çıkmıştır. Eski Mısır Hiyeroglif yazısında "kent" ve "ana" kelimelerinin aynı sembole gösterilmesi de kentin sıcak, sarıcı, kucaklayıcı bir şey olarak algılandığının işaretidir.

Ne var ki, bir yerleşimin yoğunluğu, kentin değişen yerel koşulları içinde uygun bir bağlam ile bütünlüşmedikçe bir anlam ifade etmez. Yerel bağlam, doğal ve yapısal elemanlarla oluşur, ve sosyal, mekânsal, ve estetik boyutlar içerir. Özellikle, nesiller boyunca değişimlere uğrayan kentsel çevre, yerel bağlamın en önemli belirleyicisidir. Kentsel çevrenin nasıl bir evrim geçirdiğinin anlaşılması, "yer duygusu"nun oluşturulması ya da güçlendirilmesi için esas olup, kent kimliğinin güçlendirilmesine katkıda bulunur.

Webber (1964)'e göre kente özel karakterini veren, ticaret ve alışverişin, ve bunlarla etkileşimi olan tüm etkinliklerin varlığıdır. Gerçekten de, bir kentin pazarına yapılan kısa bir ziyaret bile, kent ve kentliler hakkındaki pek çok ipucu verir. Benzer bir şekilde Lefebvre (1991) de kenti kullanım ve harcama değerlerinin buluşup, biçimsel bir sistem içinde bütünlüştiği bir yer olarak görmektedir. Ne var ki, Lefebvre'ye göre, yaratıcı etkinliklere, bilgiye, simgeselliğe, hayal kurmaya ve oyalanmaya da gereksinmesi olan insanoglu için kent hakkı, tüketim hakkının ötesinde, antısal, estetik ve iğdüdüsel boyutlar içerir.

Yer kimliği, basitçe fiziksel görünümle değil, o yerin karakteriyle ilgilidir. Yerin karakteri görsel ve mekânsal özelliklerin ötesinde boyutlara sahiptir. Zihinlerindeki yer imgesi zaman içinde, insanların yaptığı değişim ve uyarlamalar sonucunda, gitgide daha fazla ayrıntıyla beslenerek güçlenir, ve karakter belirginleşir. Yer, zaman içinde, kültürünü de yansıtır ve biçimlenir. Kültürel boyutun kent içinde tüm kesimlere (yerli halk ve konuk açısından) görünür kılındığı, ve böylelikle kent kimliğine yansıdığı yer ise kamusal alandır.

Kamusal alanın iki farklı boyutu vardır: kamusal yaşamı ve toplumsal iletişimi destekleyen fiziksel boyut, ve burada gerçekleşen etkinlik ve olayların oluşturduğu sosyal boyut. Kamusal alanın meydanlardan, cadde ve sokaklardan, parklardan, bunları çevreleyen binaların içlerine

Kadar uzanan çerçevesi Kentin en önemli bileşenidir. Kent kültürünün beşiği ve yerel kültürün aynası olarak nitelendirilebileceğimiz kamusal alanın niteliği ve korunması, Kentin sosyo-kültürel sürdürülebilirliği açısından da son derece önemlidir (Oktay, 2008: 50-52). Özellikle turizmin merkezi olmuş tarihi kentlerde, kentsel çevrenin ziyaretçileri çekmeyi başlıca hedef olarak gözeten politikalarla yönetilerek yerel halkı uzaklaştırması, bir “müze kent” ortamı yaratmakta ve Kentin ruhunu değiştirmekte ve yerel kimliğini zedelemektedir.

Ayrımsanabilir özellikleri olan meydanlar ve caddeler kentsel kimliğin, anlaşılabilirliğin ve buna bağlı olarak insanların yönlenmesinde son derece önemlidir. Örneğin, Siena’daki *Piazza del Campo*, Venedik’teki *Piazza San Marco*, Milano’daki *Piazza del Duomo* ve Moskova’daki Kızıl Meydan buldukları kentlerin kimliği ile özdeşleşmişlerdir. Meydanlar değerlendirirken gözetilmesi gereken çok önemli konu, meydanın kullanıcılarında bir yer ve aidiyet duygusu oluşturma durumudur. Bir “yer”e ait olma duygusu insanların çok önemli bir gereksinimi olup (Relph, 1976: 147), bu duygunun gerçekleşmesi, o yerin kendine özgü ve oradaki insanları saran coğrafi, tarihsel, toplumsal ve özellikle estetik özelliklerinin oluşturduğu alan karakterine bağlıdır. Bu anlamda iyi bir örnek olan Ortaköy Meydanında (İstanbul), Boğaz’a açılımın, çeşitlilik içeren bir geleneksel dokunun ve simgesel bir tarihi yapının (Ortaköy Camii) oluşturduğu özgün karakter güçlü bir “yer” duygusuna neden olur.

Kentsel dokunun ve kamusal alanın diğer çok önemli bileşeni caddeler ve sokaklardır. Ayrımsanabilir özellikler taşıyan, insanların sosyal gereksinimlerini karşılayan, haftanın her günü ve gece-gündüz “yaşayan” caddeler ve sokakların, kentsel yaşamın canlandırılmasında ve kent kimliğinin güçlenmesine katkıları büyüktür. Bu anlamda, Paris’teki *Champs-Élysées* Bulvarı ve İstanbul Beyoğlu’ndaki İstiklal Caddesi mükemmel örneklerdir.

Bir alanın karakterini oluşturan diğer önemli etmen, kullanım ve etkinlikler dizgesidir. Ana kullanımlarda çeşitlilik, işlevlerin yürütme ölçeğinde bir çerçevede yerleşmiş olmaları, yoğunluk, yapısal biçimin yeterli sayıda girişlerle erişilebilirliği, bina türünde, yaşında, büyüklüğünde ve genel durumunda çeşitlenme etkinliklerin düzeyini belirler.

Kent mekânları içinde geçmişle bağların kurulmasını, kimlik, yer ve aidiyet duygusunun artırılmasındaki rolü yadsınmaz. Bu bağlamda değerli olan, kentin tarihini kentin “ruhu” olarak, kentin kendisini de halkının “ortak belleği” olarak görebilen yaklaşımlardır (Rossi, 1982). Bu nedenle, eski ve tarihi binaların kentsel peyzajın parçası olduğu yerlerde, sosyo-ekonomik ve kültürel yapıya uyumlu koruma ve canlandırma ile sürdürülebilirlik özel bir önem kazanır. Kent mekânlarında anlamı, kimliği ve yönelimi güçlendiren diğer önemli öğeler, anıtlar ve kamusal sanat uygulamalarıdır. Anıtlar kentsel yaşamda süreklilik duygusu oluşturur ve yerleşik olma duygusunu desteklerler (Butina-Watson & Bentley, 2007: 158).

Kent kimliği söz konusu olduğunda simgesel bir rol üstlenen diğer bir bileşen, kentin farklı parçaları, yani semtlerdir. Tüm bölgelerinde güçlü bir karakteri yansıtmasa bile, belirgin karakteri olan bazı yerleri/semtleri aracılığıyla zihinlere yerleşen pek çok kent vardır. Örneğin, diğer Amerikan kentlerine hiç benzemeyen San Francisco, kimliğini destekleyen pek çok öge (özgün coğrafi konumu ve topoğrafyası, karakteristik sokakları, belirgin referans noktaları, sosyo-kültürel yaşamındaki dinamizm, vb.) yanında, her biri kendine özgü kimliği olan bir mahalleler/semtler kenti olarak bilinir. Bir zamanlar balıkçı barınaklarının ve depoların yer aldığı dağınık bir bölge iken, 1970’li - 80’li yıllarda “eski yapıların yeni işlevler” verilerek yeniden geliştirilmesiyle popüler (ve biraz da ticari) bir turizm merkezine dönüştürülmüş olan, ama özgün işlevini (deniz ürünleri merkezi) hala sürdüren *Fishermen’s Wharf*, “Boyalı Hanımlar” olarak bilinen, yenilenmiş Victoria Dönemi evleriyle *Alamo*, Coit Kulesinin bulunduğu ve müthiş manzaralar sunan elit semt *Telegraph Hill*, ve 1960’lı - 70’li yıllardan itibaren kentin (ve ülkenin) “gay” merkezi olarak bilinen, ve buradaki grupların daha önce riteliksiz ve bakımsız olan bölgeyi kendi çabalarıyla güvenli, yemyeşil, temiz, estetik, örnek bir mahalleye dönüştürdükleri *Castro*, San Francisco kent kimliğine güçlü birer katkıdır.

Konut alanları kapsamında karakteristik konutlarla tariflenmiş sokaklar da, hem bulunduğu semtin hem de kentin kimliğini güçlendirirler. Osmanlı kentinde avlu duvarlarının sürekliliğiyle sokağı tanımlayan cumbalı evler, Londra’daki beyaz teras evler, Bristol’da dökme demir

koruluklu ba konlu sıra evler, ve Amsterdam'da, giriş katında farklı işlevler içeren, yandan merdivenli girişli, dar cepheli, kademeli çatılı kanal evler, bu kentlerin kimliğinin çok önemli birer bileşeni olmuşlardır.

Burada söz edilen kentsel niteliklerin kentle ilgili imgeye eklenebilmesi ve böylece kimliğe yansıtılması için, kent halkının ve konuklarının yürüyerek algılamalarını olanaklı kılacak bir ölçek, yani "insan ölçeği" önemli bir gereksinime olarak ortaya çıkar. Bu nitelik, gelişmiş ülkelerde, son 10 yılda çoğunlukla "sürdürülebilir kalkınma" ya da "ekolojik planlama/tasarım" bağlamında, otomobil kullanımını en aza indiren politikalarla gündeme gelmiş olsa da, "yürünebilirlik", sürdürülebilirliğin önemli bir boyutu olan kimliğin oluşmasında ve algılanmasında da son derece önemlidir.

Bu hedefle gelişmelerini yönlendirmiş kentler arasında, kentin çepe-rinde oluşturulan iş bölgesi (Amsterdam Zuidas) ve koruma yasaları sayesinde tarihi kent merkezinin niteliklerini sürdüren, bisiklet kullanımını teşvik ederek araç kullanmayı zorlaştıran planlama yaklaşımları ve kent yönetimiyle, rahat, işlevsel ve çekici bir kamusal alan sunan Amsterdam ideal bir örnektir. Çok daha büyük ölçekte başarılı bir uygulama ise, Boston'un parçalanmış kent imgesini bütünleştirmeye yönelik olarak, tüm kesimlerin (çocuklar, yaşlılar, iş dünyasının yerel temsilcileri, politikacılar ve meslek üyeleri) katılımıyla gerçekleştirilen, ve kenti parçalayarak geçen hızlı otoyol özelliğindeki ana arterin, kentin karakteristik ama birbirinden kopuk bölgelerini bağlayan bir parklar ve kamusal mekânlar sistemine dönüştürüldüğü "Merkezi Arter Geliştirme Planı"dır (1990-2000). Bir anlamda "hızlı kent"ten "yavaş kent"e, ya da "otomobil kültürü"nden "yaya kültürü"ne dönüşümü simgeleyen, ve kentin okunabilirliğini güçlendiren bu projenin, kentsel imge çalışmalarıyla 40 yıldır kentbilim araştırma ve uygulamalarına öncülük eden Lynch'in (1961/1981) düşüncelerinin başarılı bir yorumlanması olduğu söylenebilir.

Bir yerle ilgili imgenin oluşması sadece kent merkezindeki meydan ve caddelerinde yürüyerek değil, kent mekânlarını oluşturan binaların içine girilmesi ve insanlarıyla iletişim kurulmasıyla gerçekleşir. Bu nedenle, kentsel kimlik söz konusu olduğunda, özel mekânların ve kamusal-özel mekânlar arakesitinin de incelenmesi gerekir. Bu noktada, sıcak iklimin

ve dışa dönük toplumsal özelliğin biçimlendirdiği, bina ile sokak mekânı arasında, süreklilik içeren yarı-açık bir geçiş mekânı olan “arkad” sistemi, Akdeniz, Orta ve Güney Amerika ülkelerinin kentleri için ideal bir çözüm olup, bu kentlerin kimliklerini güçlendirir.

Bu yöntemler yanında, özellikle küçük ölçekli kentlerin yerel kültür ve geleneklerini korumak ve kent kimliğini güçlendirmek için çevresel politikalar üreterek, insanın ve yerel halkın gereksinimlerini önemseyen bakış açısının yaygınlaştırılmasına çalışan “Yavaş Şehirler” (Cittaslow) akımı², aralarında bizim kentlerimizin de bulunduğu, taşıt trafiğine teslim olmuş pek çok kent için ders alınacak boyutlar sergiler.

Bizim kentlerimize bir bakış ve son değerlendirme

Yukarıda savlanan ve tartışılan düşünceler ışığında bizim kentlerimize, özellikle son yıllarda hızlı bir değişimin yaşanmakta olduğu büyük kentlerimize bakıldığında, var olan değerlerin ve kimlik öğelerinin çeşitli nedenlerle yitirilmiş ya da etkilerinin azalmış olduğu görülmektedir. Bu nedenler şöyle sıralanabilir: hızlı ve plansız büyüme ve yayılma nedeniyle kentlerin sınırlarının belirsiz hale gelmesi; geleneksel Türk (Osmanlı) kentinin önemli bir sosyal-mekânsal bileşeni ve karakteristik, ayrımsanabilir bir bütün olan “mahalle” kavramının yitirilmesi (Oktay, 2004); anıtsal yapılar dışında özgün bir kentsel/mimari dokuya sahip olmaması; kent halkını sosyal/kültürel işlevleriyle bir araya getirecek, “kentnin kalbi” olarak nitelenebilecek bir ana meydana bulunmaması; taşıt trafiğinin aşırı artması; salt otomobil trafiğini kolaylaştırmaya odaklı ulaşım politikası ve uygulamaları nedeniyle yayayı ürküten, hızla seryeden taşıt içindekilerin kentsel çevreyi algılamalarını güçleştiren bir “hızlı kent” imgesinin doğması; son on yılda yaygın hale gelen kent dışı konut alanlarına taşınma tercihi ya da “kentten kaçış” nedeniyle kent

² İlk kez 1999’da İtalya’nın küçük yerleşimlerinde başlatılan ve “Yavaş Yemek” (Slow Food) konseptini çıkış noktası olarak alan bu akım, yürürlüğe konan yönetmelikle, kentlerin geleneksel düzenlerini korumalarını ve böylelikle küreselleşmenin getirdiği ayrılmaya karşı durabilmelerini olanaklı kılıyor. (Örneğin dükkân, kafe ve lokantaların isimleri yerel dilde olması gerekiyor; “Fast Food” a geçi verilmiyor!). Öncelikle küçük kentlerde başlatılan ve Avrupa’da hızla yayılmakta olan bu akım, Avustralya ve ABD’deki kentler dahil olmak üzere, bazı büyük kentlerin de gündemine girmiş bulunuyor.

merkezinin boşalması; birbiri ardına inşa edilen çok işlevli alış-veriş merkezleri³ nedeniyle, geleneksel olarak kamusal mekânda gerçekleştirilen pek çok toplumsal işlevin (eğlence, bilgi edinimi, tüketim, vb.) özel alana geçmesi, bazı caddelerin eski popülerliğini ve kullanımını yitirmesi; kent içindeki önemli parkların kent yaşamından kopması, vb.

Kentlerimizin kimliğinin güçlendirilebilmesi için, öncelikle, kentlin çok sayıda binadan oluşan, teknik önlemlerle sorunları çözülebilecek salt bir fiziksel oluşum değil, “insanın yaşam biçiminin aracı” olduğu gerçeği dikkate alınmalı, ve dar bir kavram olan fiziksel kamusal mekânlar yeri-ne daha geniş bir kavram olan “kentsel yaşam”a odaklanılmalı. Kentsel yaşamla ilgili vizyon belirlendikten sonra, bunu destekleyebilecek kapsamlı bir kentsel tasarım stratejisi oluşturulmalı, ve kentlin entellektüel ve kültürel boyutunun zenginleştirilerek mekânsal kimliğine yansımaları sağlanabileceği bir kültür politikası aciliyetle gündeme getirilmeli. Bu bağlamda izlenecek geliştirme stratejilerinde önemli olduğunu düşündüğümüz öğeler şunlardır:

- Bütüncül bir yöntem izlenerek, kentlin doğal, morfolojik ve tipolojik bileşenlerinin sosyo-ekonomik ve kültürel boyutlarla ilişkilendirilmesinin sağlanması;
- Kentin ruhunu önemseyen, kültürel peyzajın “yer kimliği” perspektifinden ve kültürel anlamanın çeşitli düzeylerinde tasarlandığı uygulamalara yer verilmesi;
- Kent ile doğal peyzaj arasında bağlantılar kurulması ve bunların imar planları ile denetim altına alınması;
- Yerel kültürel dokunun yeniden keşfedilerek/kullanılarak, köklü, ayrımsanabilir bir topluluk duygusunun desteklenmesi;
- Kent içi semtlerden kent dışı konut alanlarına kaçışın yaratıldığı/yaratacağı sorunların bilincinde olarak, kent merkezinin ve merkez bölgedeki semtlerin insana duyarlı, sosyal yönden çekici, çevre sorun-

³ Kent yaşamına adeta sırtını dönen, içe dönük büyük alışveriş ve rekreasyon merkezleri insanları bir araya getiren “yeni kent merkezleri” olarak sunulmaktadır. Ne var ki, bu merkezler çevrelerindeki kent mekânlarına olumlu bir katkı yapmadıkları gibi, içlerinde de sosyalleşmeye fırsat vermeyen, daha çok tüketime teşvik eden “anti-yer”ler (non-place) olmanın ötesine geçmemektedir.

ları çözülmüş, ve “güzel” birer yaşam çevresi olarak çekici hale gelmesi için projeler üretilmesi;

- Kentin sosyal yaşam vizyonunun oluşturulmasında, yerel kimliğin okunmasında, kentsel yaşam kalitesinin yansıtılmasında, ve toplumsal gururun duyumsanmasında önemleri yadsınamayacak olan kamusal alanlarla ilgili sorunların çözümü için, kent ve gelişimiyle ilgili tüm kesimlerin, çok yönlü, çok disiplinli, yerel değerlerini çağdaş yaklaşımlarla yorumlayabilen, katılımcı bir yaklaşımla seferber edilmesi.

Burada tartışılan düşünce ve önerilerin uygun bir uygulamaya ortamına taşınabilmesi, kuşkusuz güçlü bir “liderlik”⁴ ve “vizyon” doğrultusunda kent halkının “kentli” olma bilincinin geliştirilmesine ve böylelikle beklenti düzeyinin yükseltilmesine bağlıdır. Bu noktada, üniversiteler ve meslek kuruluşları/odaları tarafından ortaya konan çabalar (bilimsel ve mesleki etkinlikler/konferanslar/paneller, vb.) önemli ve değerlidir. Ne var ki, bunların sonuçlarının geniş kesimlere ulaşmaması nedeniyle, halkın (çoğunluğunun) daha çağdaş bir çevre yönündeki beklentilerinin düzeyine de yansımamaktadır. Burada gerekli olan, kentsel yönetimin düzeyinde kurgulanıp yönlendirilecek bir “yaşam boyu eğitim” stratejisi kapsamında, kentsel kültürü geliştirecek, kentli olma bilincini yüceltecek bir kültür politikasının oluşturularak, kentlilere bir kentte yaşamamanın ne olduğu ya da olması gerektiği konusunda, üniversite ve meslek kuruluşlarından destek alınarak, iletişim teknolojisinin olanaklarından da yararlanılarak eğitilmesidir.

KAYNAKÇA

- Benevolo, K., *The History of the City*, Scholar Press, London, 1968.
Butina-Watson, G. & Bentley, I., *Identity by Design*, Architectural Press, Oxford, 2007.
Florian, B., “The City as A Brand: Orchestrating A Unique Experience”, *Image Building and Building Images* (Ed: V. Patteuw), Nai Uitgevers, Rotterdam, 2002.

⁴ Bu bağlamda söz konusu olan liderlik sadece kişilerle değil, yerel politika, iş çevreleri ve kentin gelişmesine katkıda bulunmaya gönüllü kesimlerden liderleri bir araya getirmekle ilgilidir.

- Hall, P., *Cities in Civilization*, Pantheon Books, New York, 1998.
- Heidegger, M., *Being and Time*, Harper and Row, New York, 1962.
- Hertzberger, H., "The Public Realm", *The City Cultures Reader* (Eds: Malcolm Miles, Tim Hall, and Iain Borden), Routledge, London, 2000, 253-255.
- Jacobs, J., *The Death and Life of Great American Cities*, Random House, New York, 1961.
- Kelbaugh, D., "Urban Society: Introduction", *Writing Urbanism* (Ed: D. Kelbaugh), Routledge, London, 2008, 247-249.
- Kostof, S., "Communitas and the American Public Realm", *Writing Urbanism* (Ed: D. Kelbaugh), Routledge, London, 2008, 254-270.
- Lalli, M., Urban Related Identity: Theory, Measurement and Empirical Findings. *Journal of Environmental Psychology*, 12, 285-303.
- Landry, C. & Bianchini, F., *Creative Cities*, Demos, London, 1995.
- Larice, M. & Macdonald, E., "Place Memory and Urban Preservation", in *The Urban Design Reader* (Eds: Larice, M. & Macdonald, E.), Routledge, London, 2007.
- Lefebvre, H., *The Production of Space*, Basil Blackwell, Oxford, 1991.
- Lefebvre, H., *Critique of Everyday Life*, Verso, London, 1984.
- Lynch, K., *A Theory of Good City Form*, MIT Press, Cambridge, MA, 1981.
- Lynch, K., *The Image of the City*, MIT Press, Cambridge, MA, 1961.
- Moughtin, C., *Urban Design: Green Dimensions*, Butterworth Architecture, Oxford, 1996.
- Norberg-Schulz, C., *Genius Loci*, Rizzoli, New York, 1979.
- Oktay, D., "Yerel Bağlam ve Kent Kimliği: Ankara örneğinde tartışmalar", *Yerel Yönelimler: Ankara, Kent Kimliği, Mekânsal-Kültürel Değişim*, TMMOB Dosya 10/1 (Ed:G.Bilsel), 2009, 35-43.
- Oktay, D., "How can urban context maintain urban identity and sustainability?: Evaluations of Taormina (Sicily) and Kyrenia (North Cyprus)", *Web Journal on Cultural Patrimony*, 1 / 2, 2006 (<http://www.webjournal.unior.it/>)
- Oktay, D., "Urban Design for Sustainability: A Study on the Turkish City", *International Journal for Sustainable Development and World Ecology*, 11 / 1, 2004, 24-35.
- Oktay D., "The Quest for Urban Identity in the Changing Context of the City: Northern Cyprus", *Cities*, 19 / 4, 2002, 31-41.
- Pacione, M., *Urban Geography: A Global Perspective*, New York, Routledge, 2005.
- Pol, E., "The Theoretical Background of the City-Identity-Sustainability Network", *Environment and Behavior*, 34 / 1, 2002, 8-25.
- Relph, E., *Place and Placelessness*, Pion, London, 1976.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminof, R., "Place Identity: Physical World Socialization of the Self", *Journal of Environmental Psychology*, 3, 1983, 57-83.
- Rossi, A., "Typological Questions and the Collective Memory", *The City Cultures Reader* (Eds: M. Miles, T. Hall & I. Borden), Routledge, London, 2000.
- Rossi, A., *The Architecture of the City*, MIT Press, Opposition Books, Cambridge.

- Sabir, T. R., "Place Identity as A Component of Self: An Addendum". *Journal of Environmental Psychology*, 3 / 4, Dec 1983, 337-342.
- Sennett, R., *The Fall of Public Man*, Faber & Faber, London, 1977.
- Sennett, R., *The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities*, Faber & Faber, London, 1990.
- Tekeli, İ., *Modernite Aşırken Kent Planlaması*, İmge, Ankara, 2000.
- Twigger-Ross, C. L., & Uzzell, D. L., "Place and Identity Processes", *Journal of Environmental Psychology*, 16, 1996, 205-220.
- Webber, M. M., (1964). The Urban Place and the Non-place Urban Realm, in *Explorations into Urban Structure* (Eds: Webber, M. M. et al), University of Pennsylvania Press, Philadelphia, PA, 79-153.
- Webster's *Ninth New Collegiate Dictionary*, 1983.
- Zevi, L., "Il Piano Reogolatore per i Bambini: Esperienza e Prospettive", *Pasaggio Urbano*, 2, 1998, 60-67.
- Zukin, S., "Space and Symbols in An Age of Decline", *The City Cultures Reader*, Routledge, London, 2000.
- Prof. Dr. Derya Oktay:** Doğu Akdeniz Üniversitesi Kentel Araştırma ve Geliştirme Merkezi Kurucu Başkanı, Mimarlık Bölümü öğretim üyesi ve Kentel Tasarım Yüksek Lisans Program Başkanıdır. Gazi Üniversitesinden Mimarlık Lisans, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden Mimarlık Yüksek Lisans, Oxford Brookes Üniversitesi'nden Kentel Tasarım Yüksek Lisans, ve Yıldız Teknik Üniversitesinden (Oxford Brookes Üniversitesi'nde "Associated Research" programını tamamlayarak) Mimarlık Doktora derecesini almıştır. California Üniversitesi - Berkeley, Milano Teknik Üniversitesi, Michigan Üniversitesi, ve Oxford Brookes University Mimarlık ve Kent Planlama Fakültelerinde konuk araştırmacı olarak çalışmıştır. Kentel tasarım, sürdürülebilir kentel ve mimari tasarım, konut alanlarının sosyo-kültürel boyutları, kentel kamu mekânları, kentel yaşam kalitesi, vb. konularda çalışan Oktay, Avrupa Birliği, USAID, TÜBİTAK ve DAÜ tarafından desteklenen çeşitli disiplinlerarası araştırma projeleri yürütmüştür. Uluslararası ve ulusal platformlarda sunulmuş ve yayımlanmış 100'e yakın makale, bildiri, kitap bölümü ve gazete makalesinin, "Gazimagusa'da Kentel Yaşam Kalitesi: Araştırma, Planlama ve Yönetim İçin Göstergeler" ve "Planning Housing Environments for Sustainability: Evaluations in Cypriot Settlements" (Konut Alanlarının Sürdürülebilirlik Amaçlı Planlaması: Kıbrıs Yerleşimlerinde İrdelenmeler) başlıklı kitapların yazarı olan Prof. Oktay, *Urban Design International*, *Journal of Urban Design and Planning*, and *Asian Journal of Environment-Behaviour Studies* dergilerinin Editor Kurulu üyesidir.